

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПІЛЛЯ ОУН(Б) НА КРИВОРІЖЖІ В РОКИ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1944 рр.)

Висвітлено основні етапи діяльності оунівського підпілля на території м. Кривий Ріг у роки окупації України (1941–1944 рр.).

Ключові слова: підпілля, окупація, агітаційно-пропагандистська діяльність, ОУН(Б).

Друга світова війна – одне з найжахливіших та контрверсійних явищ ХХ ст. Україна в роки війни виступала ареною, на якій зійшлися у жорстокому протистоянні радянська та німецька армії, діяли різноманітні підпільні та партизанські групи. Діяльність радянських партизанів висвітлена у багатьох українських та зарубіжних працях, у яких доведено, що радянський рух Опору діяв майже на всій території України. Натомість діяльність підпілля Організації Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери (ОУН(Б)) та формувань Української Повстанської Армії (УПА) досліджується відносно недавно, і досі одним із малодосліджених аспектів залишається діяльність підпілля українських націоналістів на сході України, зокрема, і на території Криворіжжя.

Діяльність підпілля українських націоналістів на території Дніпропетровської області і Кривого Рогу висвітлена у працях дніпропетровських дослідників М. Слободянюка та І. Шахрайчука [1]. У контексті діяльності руху Опору на Дніпропетровщині автори торкаються і Криворіжжя. Вони висвітлюють деякі аспекти діяльності криворізької міськради та заходи, що проводили підпільники у місті. Крім того, окремі сюжети діяльності українських націоналістів у Кривому Розі висвітлено у працях Л. Шанковського [17] та І. Біласа [22]. Для написання статті були також використані адаптовані джерела, які містяться в збірнику документів під редакцією В. Сергійчика [7], а також архівні матеріали, спогади та інтерв'ю безпосередніх учасників підпілля українських націоналістів на Криворіжжі з особистого архіву Д. Куделі та П. Хобота.

Німецькі війська вступили у Кривий Ріг 14 серпня 1941 року. Разом з німцями у місті з'явилася похідна група ОУН(Б), яку очолював П. Ріжко. До її складу входили Я. Потічний, Д. Горбачов, І. Салаяк, І. Тарнавський, Г. Максимець та інші. Їм допомагали українські перекладачі при вермахті: Т. Найдич, О. Вітошинський, М. Войнович, Т. Сендзик [1, с. 201]. Основними завданнями, які ставилися перед похідними групами, було створення підпільної мережі в містах і селах Східної України, а також проведення агітаційно-пропагандистських заходів поміж місцевого населення. Такі завдання не повинні були викликати особливої протидії з боку вермахту. Американський дослідник Дж. Армстронг з цього приводу звертає увагу на те, що ще перед початком німецько-радянської війни між німецьким командуванням та українськими силами існувала домовленість (наскільки вона була офіційною, судити важко. – Авт.) – німці дозволяли оунівцям займатися політичною діяльністю в окупованих регіонах України, натомість Рейх за власним бажанням організовував економіку на зайнятій території відповідно до потреб військової промисловості [2, с. 85]. Тому, на думку німецького командування, створення політичних органів управління на місцях, підконтрольних оунівцям, давала б змогу німцям проводити свою, заздалегідь розроблену, економічну програму визиску українських земель.

Органами виконавчої влади в роки німецької окупації в містах України були міські управи. Першим головою міської управи Кривого Рогу став інженер Сергій Шерстюк, який одночасно очолював оунівську організацію в Кривому Розі¹. Під його керівництвом міська управа та оунівське підпілля розгорнуло найактивнішу діяльність. Зі спогадів Є. Стахіва, який з 5 по 25 вересня 1941 року перебував у Кривому Розі, дізнаємося, що при міській управі працювало бюро ОУН, яким завідував Я. Потічний, і відділ пропаганди, яким керував спочатку Д. Горбачов, а потім Б. Євтухов [4, с. 93-94], відділ народної освіти очолював О. Зеленський, а інспектором відділу став В. Яровий [17, с. 145]. Цікаво, що Я. Потічний жив легально у місті, не вживав псевдо. У міській управі вибрав собі найкраще приміщення з порт'єрами та з дверима, оббитими шкірою. На дверях було написано “Канцелярія ОУН” [5]. Отже, впродовж серпня-вересня 1941 року оунівське підпілля у Кривому Розі діяло практично легально. Завдяки цьому оунівці змогли створити свої осередки на Криворіжжі, активно залучали до ОУН(Б) місцеве населення, розгорнули культурно-просвітницьку та громадську роботу.

¹ Він народився в Кривому Розі, закінчив інженерні курси в Харкові. Після приєднання Західної України до УРСР працював у Львові, де встановив контакти з ОУН(Б) [3, с. 777].

Одним з провідних завдань ОУН(Б) на території Східної України було створення оунівської мережі з місцевого населення. До підпілля ОУН(Б) залучалися не лише криворіжці, а й мешканці сусідніх сіл та районів. Про масштаби підпілля у Кривому Розі та навколишніх районах свідчить “Доповідна записка начальника управління НКВС по Дніпропетровській області секретареві обкому КП(б)У Найдьонову” від 25 квітня 1944 року. Згідно з цим документом, оунівське підпілля діяло на території Широківського, Магдалинівського та Софіївського районів, а також на деяких рудниках і шахтах Криворіжжя. Відомо, що в роки німецької окупації підпілля ОУН(Б) у Кривому Розі діяло на шахтах ім. Фрунзе, Червоногвардієць, ім. Леніна та на КРЕСІ [1, с. 201]. На руднику Суха Балка оунівське підпілля очолював П. Размус.

Окружним провідником Криворізького району з серпня 1941 року до арешту С. Шерстюка (грудень 1941 року) був П. Ріжко. До окружної референтури входили також І. Олійник та Пітій. Референтом молоді був М. Павлишин (“Матвій”), який одночасно очолював історичний архів при міській управі [18, арк. 137–139]. Господарчими референтами були спочатку Сліпецький, а потім Федоняк. Жіночим референтом була Г. Максимець [18, арк. 137–139]. Районну організацію ОУН(Б) Кривого Рогу очолював Я. Мричко. Криворізьке підпілля мало зв’язки з навколишніми селами, у яких також створювалась оунівська мережа.

Керівником ОУН(Б) Широківського району був Г. Ільченко 1923 р. н., уродженець і житель с. Пологи Широківського району. До складу проводу входили І. Оксамитний, А. Зайко (студент одного з вишів Кривого Рогу, який виконував функції зв’язкового між окружними та районними проводами), а також В. Гордієнко (вчитель німецької мови Широківської середньої школи). Загальне керівництво широківським районним проводом здійснював представник криворізького окружного проводу М. Захаржевський (“Олесь”) [7, с. 385]. Крім того, до підпільної організації ОУН(Б) Широківського району входили В. Малишюк, Г. Сулімовський, Є. Мариненко, Н. Карпець.

Така сама підпільна мережа діяла і на території Софіївського району. Керівництво районною організацією ОУН(Б) здійснювали: І. Шегеда (завідувач райво Софіївського району), В. Вовк (директор Софіївської школи) та Чумаченко. До складу Софіївського районного проводу входили Ф. Перехрест, А. Мануйленко, В. Корпенко, К. Терещенко, І. І. Кошеленко, П. Ластовченко [7, с. 387–388]. Значну роль у підпільній мережі Софіївського району відігравав К. П. Терещенко. За даними НКДБ, він також належав до керівництва проводу і паралельно був завідувачем біржі праці в Софіївському районі. Така посада давала йому змогу оберігати націоналістичні кадри від відправки до Німеччини [7, с. 389].

Для надійної роботи між проводами був встановлений постійний зв’язок. Так, у Софіївський район часто приїздили представники окружного проводу ОУН(Б) з Кривого Рогу “Гордій” та “Андрій”. А підпільники “Степан” та “Леонід” забезпечували зв’язок між Кривим Рогом і Дніпропетровськом. З 1942 року зв’язок між Кривим Рогом та Широком забезпечувала Л. Мухіна, яка були прибиральницею у будинку, в якому мешкали німці. У такий спосіб підпілля забезпечувалося необхідною пропагандистською літературою, обмінювалось інформацією, здійснювався зв’язок з проводом Південних українських земель, який на той час знаходився у Дніпропетровську.

Підтримувався постійний зв’язок і з представниками Південної похідної групи, які формували оунівську мережу в найближчих округах. Так, восени 1941 року із с. Казанка прибув член ОУН(Б) О. Черкун. Приїздив до Кривого Рога із завданням з’ясувати долю заарештованого й етапованого до криворізького концтабору восени 1941 р. члена Південної похідної групи І. Жука. У Кривому Розі він відвідав редакцію газети “Дзвін”, яку передплачував і на шпальтах якої було вміщено кілька віршів О. Черкуна (під справжнім прізвищем та псевдонімом “Роман”). Зустрівся в редакції з Г. Максимець, яка і повідомила про розстріл І. Жука [20].

Доконечною потребою оунівського підпілля в Кривому Розі, впродовж серпня–жовтня 1941 року було налагодження життя в місті та районі, а також проведення агітаційно-пропагандистської роботи, яка сприяла б поширенню націоналістичних ідей серед місцевого населення. Одним з перших заходів криворізьких оунівців була організація “Просвіт”. Від жовтня 1941 до 1944 рр. на Криворіжжі її очолював Ю. Семенко. Про діяльність криворізької “Просвіти” згадує на своїх шпальтах газета “Краківські вісті” від 18 листопада 1941 року. Так, головна “Просвіта” розміщувалася у клубі пекарів у Кривому Розі, а її відділи були в Гайдамацькій Балці та у Вечірньому Куті, а також у селах Лозоватка та Широке. В Гайдамацькій Балці стараннями діячів “Просвіти” вчителів Петренко, Максименко та Целуйко був організований хор, а також аматорський гурток та курси українознавства. У Вечірньому Куті діяв хор під керівництвом Денисенко, якому акомпанувала місцева капела бандуристів [7, с. 40].

Упродовж вересня–жовтня 1941 року за сприяння міської управи в Кривому Розі був створений споживчий кооператив “Нове життя”, який відпускав свою продукцію через 20 магазинів. До того ж у місті було організовано товариство інженерів і техніків, яке налічувало до 100 членів. На першому ж своєму засіданні вони вирішили відновлювати підприємства та копальні Кривбасу. Встигли небагато – відновили роботу лише декількох підприємств та копалень. Згодом німці заявили, що підприємства є власністю німецької армії і українці самостійно не можуть їх відновлювати [13, арк. 143–144зв.]. Отже, міська управа під керівництвом

С. Шерстюка організувала в тих межах, які були дозволені німецькою адміністрацією, соціально-економічне життя в місті.

У рамках залучення до ОУН(Б) молоді Я. Потічний організує у Кривому Розі та Широкивському районі спортивне молодіжне товариство “Січ”. У 1941 році членами “Січі” були проведені товариські футбольні матчі з румунськими, угорськими та німецькими вояками. Один з них відбувся 17 жовтня 1941 у Кривому Розі з командою німецьких військових “Люфтвахріхтен” [6, с. 93]. Крім того, молодь залучали безпосередньо до оунівського підпілля. З кримінальної справи М. Павлишина дізнаємося, що за час роботи молодіжним референтом Криворізького окружного провуду ОУН(Б) ним було завербовано Назаренка 1921 року народження та Колеснікова, теж 1921 року народження. Обидва стали членами ОУН(Б) у грудні 1941 року. М. Павлишина вони знали як “Матвія”, і з ними він проводив заняття з ідеологічного виховання та конспірації [18, арк. 137–139]. Отже, оунівці Криворіжжя приділяли велику увагу роботі з молоддю, адже саме у середовищі молоді було найбільше прихильників ОУН(Б). Тому не менш важливою була робота з учителями та відкриття освітніх закладів, які б діяли під контролем оунівців.

22 та 26 вересня 1941 року за розпорядженням міської управи у Кривому Розі була проведена конференція вчителів міста та навколишніх районів. У рамках конференції ухвалено ряд рішень, зокрема, замінити всіх учителів “з партійним білетом” на вчителів-аматорів, але націоналістично-орієнтованих. Одним з основних предметів у загальній школі мала стати історія України, а з 3 класу діти повинні були навчатися німецької мови. Навіть більше – за розпорядженням відділу освіти при міській управі, був організований кабінет-читальня під керівництвом професора В. Боришкевича, який мав допомагати учителям історії літературою та вказівками [7, с. 42]. Така прискіплива увага до історичної освіти видається природною, адже саме історія є основою формування світогляду в молодого покоління. Націоналістам на сході України необхідно було побороти радянські стереотипи у місцевому населенні і лише за допомогою могутньої антирадянської пропаганди можна було це зробити.

За сприяння Криворізької “Просвіти” 25 жовтня 1941 року розпочалися вступні іспити до Педагогічного інституту. Передбачалося, що навчання буде проводитися на двох факультетах: мовно-літературному та історичному [8, с. 4]. А рівно через місяць – 25 листопада розпочалися вступні іспити на фізико-математичний факультет. Директором інституту був З. Яровий [9, с. 4]. Отже, вища освіта в Кривому Розі принаймні в 1941–1942 роках була під контролем націоналістично-налаштованої місцевої громади. За сприяння І. Зеленського, завідувача відділу народної освіти міської управи, в Кривому Розі було відкрито агрошколи, які мали забезпечити місцеві сільські господарства кваліфікованими кадрами. У 1942 році було відкрито дві такі школи: одна знаходилась у Веселих Тернах, а друга – в селищі Зелене (Ямчицька) “в семи кілометрах від центра міста” [10, с. 4]. Цілоком імовірно, що в агрошколах проводилася націоналістична агітація, адже деякі студенти цих закладів були розстріляні німцями за антинімецьку діяльність. А коли в місто повернулася радянська влада, колишні учні цих шкіл розстрілювалися за антирадянську та націоналістичну пропаганду. Так, 22 жовтня 1943 року на шахті ім. Валявка був розстріляний студент агрошколи Л. Костюк. Іншого студента агрошколи Б. Назаренка було розстріляно радянською владою у 1944 році [11].

Друкованим органом міської управи був часопис “Дзвін”. Його керівником та ідейним натхненником був Д. Горбачев. Головним редактором був член ОУН(Б) М. Пронченко. На сторінках часопису з’являються його статті про С. Петлюру, Є. Коновальця, М. Хвильового, уряд Української Народної Республіки і національно-визвольну боротьбу українського народу 1917–1921 рр. На шпальтах “Дзвону” друкуються статті забороненого за радянських часів історика Козачини А. Кашенка [11]. Загалом, упродовж 1941–1942 років кореспондентами та журналістами газети було 18 осіб, у тому числі М. Жосан, І. Потапенко, С. Полевой, К. Бабенко, В. Олійник, В. Форменко, В. Барішкевич, М. Захаржевський, В. Короленко, М. Жовтуха, В. Черноус та інші [21, л. 186]. Всі вони писали на різну тематику і в різних жанрах, але їх об’єднувало бажання донести до криворіжців основні засади українського націоналізму. Отже, до арешту М. Пронченка на початку 1942 р. “Дзвін” знаходився під контролем оунівців і був одним із засобів розповсюдження їхньої ідеології на Криворіжжі.

Упродовж осені 1941 року міською управою Кривого Рогу була проведена робота з переіменування вулиць міста та запровадження релігійних свят замість радянських. Так, згідно з постановою від 15 вересня 1941 року, в місті повинні були з’явитися вулиці С. Петлюри, Є. Коновальця, І. Гонти, М. Залізняка, П. Могили та інших визначних діячів української історії [14, л. 10]. Крім того, вже 8 вересня 1941 року був визначений і перелік офіційних релігійних свят та вихідних днів. Наприклад, у вересні місяці було три вихідних дні, у жовтні пропонувалося святкувати Покрову, а в кінці року традиційні християнські свята: Святого Миколая та Різдво [14, л. 19]. Отже, міська управа діяла відповідно до оунівських директив щодо прищеплення населенню християнських цінностей та формування історичної пам’яті через “культ українських героїв”. Цей напрямок оунівської діяльності перебував у “фарватері” німецької антирадянської політики, тому не зазнавав особливого супротиву з боку німецької військової адміністрації. Однак ситуація різко змінилася після того як оунівці розпочали акції непокори німецькій владі.

25 грудня 1941 року айзанцкоманда Ц/5, яка базувалась у Києві, видала наказ усім постам поліції безпеки та СД рейхскомандарату України арештувати і таємно страчувати без суду членів ОУН(Б). Цей наказ був викликаний загостренням військово-політичної ситуації в окупованій Україні, яке було пов'язано з діяльністю українських підпільників. Тому в Кривому Розі розпочинаються німецькі репресії проти оунівців. Так, у грудні 1941 року було заарештовано С. Шерстюка, Г. Максимець, М. Пронченка, а в лютому 1942 року вони були розстріляні. На початку січня 1942 року було заарештовано І. Саяка, Я. Потічного, М. Павлишина та інших підпільників [1, с. 209], але більшості з них вдалося втекти. Ці арешти були здійснені після доносу слідчого СД Кривого Рогу В. Пастернака. За це в 1944 році його було розстріляно повстанцями на Хмельниччині. Після цих кривавих подій оунівці на Криворіжжі переходять у підпілля. Продовжується робота з розбудови підпільної мережі, але в нових умовах основний акцент робиться на організацію ліній зв'язку, розбудову Служби безпеки ОУН(Б) та на розгортанні пропагандистської роботи.

Упродовж 1942 року на терени Криворіжжя прибуває "друга хвиля" похідних груп ОУН(Б). У Дніпропетровську формується новий провід Південних українських земель, який очолює В. Кук ("Леміш", "Степан"). Криворізький окружний провід очолює спочатку В. Кривошапка ("Козак"), а згодом В. Гадада ("Юрко", "Олесь"). У Кривому Розі місцеву оунівську організацію очолив М. Захаржевський ("Олесь") [15, с. 15]¹. Для ще більшої конспірації з 1943 року рядовим членам підпілля ОУН(Б) на Криворіжжі були надані псевдо, а також були сформовані групи з мінімальним знанням інших учасників підпілля [7, с. 396].

Служба безпеки ОУН(Б) будувалась у двох напрямках: внутрішня безпека (вишукування агентів ворожих спецслужб у рядах Організації), а також розвідка та контррозвідка (отримання інформації через проникнення до військових та державних установ супротивника і протидія ворожій агентурі). Керував військовими акціями ОУН(Б) на Півдні України Іван Білик ("Кость"). Він проводив свої акції в Мелітополі та Кривому Розі. Зокрема, в 1943 році він звільнив деяких в'язнів з концтабору у Кривому Розі, отримувач харчі для підпільників з німецьких магазинів. У серпні 1943 року ним була підготовлена та проведена "атентатна акція" проти гестапівців та їхніх агентів [1, с. 210].

На початку 1943 року розпочинається підготовка оунівського підпілля Кривого Рогу до збройного протистояння радянській владі. В цей час розпочинається активна пропагандистська робота, одним із завдань якої було переконати місцеве населення, що за створення незалежної Української Держави борються не міфічне підпілля ОУН, а сам народ, який і є цим підпіллям. Загалом у цей час оунівська пропаганда набуває виразних антинімецьких рис. А з осені 1943 року розпочинається популяризація рішень III Надзвичайного збору ОУН(Б), на якому відбулася демократизація оунівської програми.

Упродовж 1942-1943 рр. починається організаційне створення УПА. Її рейди на Схід започаткували залучення до загонів Української повстанської армії і "східняків". Відомо, що з 1943 року за вказівкою Головного Проводу районні оунівські організації Дніпропетровської області проводили велику роботу з вербування та відправлення до УПА призовних контингентів. Так, з Широківського району до лав УПА було відправлено 5 груп з місцевих мешканців. Займався відправкою керівник оунівської організації Широківського району Г. Ільченко [19, с. 45]. З Софіївського району перепустки-паролі для скерування в УПА отримали І. Кошеленко, В. Карпенко, С. Жулинський та Н. Іванов. Проте виїхати до УПА їм не дозволило швидке просування фронту [7, с. 389].

Упродовж 1943 року продовжуються німецькі репресії щодо оунівців Криворіжжя. Так, 22 жовтня 1943 року на шахті ім. Валявка німцями було розстріляно Р. Антоняка, К. Федоряка, А. Крука. Загалом у цей час на Криворіжжі загинули П. Ворон, Ш. Черноярєнко, Ю. Мадяр, А. Костюк, І. Жмутько та інші [7, с. 295-296].

22 лютого 1944 року в місто знову повертається радянська влада. В цей час націоналістичне підпілля у місті практично зникає. Деякі підпільники встигли евакуюватись, інші залишились і були заарештовані органами НКДБ. Так, на квітень 1944 року заарештовано 52 особи – учасники оунівського підпілля.

¹ Зі свідчень В. Кука дізнаємося, що В. Кривошапка народився приблизно в 1900 році, мав вищу освіту і до війни працював на рудниках у м. Кривий ріг. В роки окупації він налагоджує зв'язки з ОУН(Б), проводить антинімецьку агітацію та вступає в ряди організації. В кінці 1942 року змушений втікати до Дніпропетровська. В 1943 році був заарештований гестапо в Умані [16, л. 28]. Після чергової хвилі арештів на початку 1943 року Криворізьким окружним провідником стає В. Гадада. Він народився в 1916 році на території Жовківського повіту Галичини. Член ОУН з 1935 року брав участь у II Великому з'їзді ОУН, а з 1941 року – надрайонний провідник ОУН(Б) Дніпропетровського району, звідки його було переведено на Криворіжжя. Цікавою видається постать М. Захаржевського. І. Білас у своїй капітальній монографії доводить, що М. Захаржевський ще з 1924 року перебував на службі у ДПУ. На початку війни по лінії НКДБ він отримувє наказ повертатися до Кривого Рогу і "втертися у довіру" до нової влади. В окупованому Кривому Розі він повинен був працювати під керівництвом М. Пронченка. Невдовзі Захаржевський влаштовується інструктором-організатором сільськогосподарської кооперації у сільську управу Кривого Рогу. Для популяризації кооперативів у місцевій газеті "Дзвін" він друкує статті, якими привертає увагу українського підпілля, а з часом набуває репутації відданого націоналіста. Це дозволяє йому налагодити зв'язки з підпіллям ОУН, яке очолював Д. Горбачов, і з квітня 1942 року зав'язати співпрацю з розповсюдження підпільної літератури, організації конспіративних квартир тощо. Про всі ці дії він повідомляв Пронченкові, а після його загибелі – нелегальному працівникові НКДБ Олійникові. В кінці липня 1943 року через загрозу арешту переїздить до Дніпропетровська, а в 1944 році в Києві виходить на зв'язок з полковником НКДБ Даниловим. М. Захаржевський після війни був причетний до створення псевдо-оунівської мережі на Сході України [22, с. 357-362].

Отже, оунівське підпілля на Криворіжжі було започатковано одним з роїв Південної похідної групи. Першочерговим завданням оунівців стало створення місцевих органів влади та налагодження зв'язку з Проводом південних українських земель, який розташувався у Дніпропетровську. Криворізька міськрада впродовж серпня–жовтня 1941 року перебувала під контролем оунівців. За цей час було створено мережу “Просвіт”, військово-спортивне товариство “Січ”, була налагоджена соціально-економічна та культурно-просвітницька робота. Коли розпочинаються німецькі репресії, оунівці переходять на нелегальне становище. Загалом оунівці на Криворіжжі займались агітаційно-пропагандистською та організаційною роботою.

Література

1. Слободянюк М. А. Рух Опору на Дніпропетровщині в роки Великої Вітчизняної війни / М. А. Слободянюк, І. А. Шахрайчук. — Дніпропетровськ: ВКФ “Оксамит-Текст”, 2004.
2. Армстронг Дж. Український націоналізм. Факты и исследования / Дж. Армстронг; [пер. с англ. П. В. Бехтина]. — Москва: ЗАО Центрополиграф, 2008.
3. Літопис УПА Нова серія. В 11-ти томах / [ред. рада П. Сохань, П. Потічний, Г. Боряк, О. Удод, С. Кокін В. Лозицький, Р. Пиріг, М. Посівнич, Ю. Шаловал]. — Київ–Торонто: Видавництво Літопис УПА, 2007. — Т. 18: Діяльність ОУН і УПА на території Центрально-Східної та Південної України. — 2011. — 832 с.
4. Стахів Є. Кризь тюрми, підпілля й кордони / Є. Стахів. — К.: Рада, 1995.
5. Спогади Є. Стахіва // Особистий архів Д. Куделі та П. Хобота.
6. Слободянюк М. А. Громадські організації Дніпропетровщини в політичній роботі ОУН / М. А. Слободянюк // Питання історії та історіографії. — 2009. — № 3-4.
7. Сергійчук В. Український здвиг: Наддніпрянщина. 1941–1955 / Володимир Сергійчук — К.: Українська Видавнича Спілка, 2005.
8. Дніпрова хвиля. Кременчуцький округовий часопис. — 1941. — №1. — 28 жовтня.
9. Дзвін. Округовий Криворізький часопис. — 1941. — № 22. — 21 листопада.
10. Дзвін. Округовий Криворізький часопис. — 1942. — № 145. — 21 жовтня.
11. Науково-допоміжний фонд КЗК “Міський історико-краєзнавчий музей”. — КВФ. — 12 647.
12. Чабан М. Злий негоді у вічі сміятись научило пекельне життя / Микола Чабан // Кур'єр Кривбасу. — 1993. — Квітень.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.1, оп.23, спр.931.
14. Державний архів Дніпропетровської області, ф. р-2484, оп. 1, спр. 1.
15. Дніпропетровська ОУН у боротьбі з німецькою окупацією (Документи та матеріали) / В. Панченко, Ю. Щур, А. Середін. — Дніпропетровськ: Свідлер, 2010.
16. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф.6, спр. 51895 фп, т. 4.
17. Шанковський Л. Похідні групи ОУН. Причини до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр. / Лев Шанковський. — Мюнхен: Український самостійник, 1958.
18. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 1.
19. Куделя Д. Дніпропетровці в Українській повстанській армії / Д. Куделя / Діяльність підпілля ОУН на Сході України: збірник статей / [упоряд. П. В. Хобот]. — Дніпропетровськ: Східноукраїнський дослідницький центр “Спадщина”, 2010.
20. Спогади О. Черкуна. Записані 21.01.1993 р. // Особистий архів П. Хобота та Д. Куделі.
21. Архів управління СБУ по Дніпропетровській області, фонд кримінальних справ, спр. п-12541, т. 1
22. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2-х кн. Кн. 1 / Іван Білас. — К.: Либідь – “Військо України”, 1994.

The article highlights the key stages of the OUN(B) underground in the city of Kryvyi Rib Ukraine during the occupation of Ukraine (1941–1944).

Keywords: underground, occupation, advocacy activities, the OUN(B).